

Fra: Grenmar 30. august 1924, s. 1 Fra: Avisoversikt Porsgrunn biblioteks hjemmeside Søk i bokbasen

Bolvik gaard og jernverk

Bergverksdriften stod fra først av under kongens særlige beskyttelse. Myndighetene mente at dette var noget som hadde fremtiden for sig, som vi kanskje vilde uttrykke det i vore dage. Men, en hel del av det som blev foretat for at ophjælpe bergverkerne, gik ut over bønderne. Claus Huitfeldt, lensherre paa Bratsberg 1551-55 fik brev fra kongen, Kristian 3, særskilt stillet til bønderne her i Solum, Gjerpen, og Slemdal. Deri paabydes det at naar kongen eller hans fuldmægtig tilsier dem, skal de hugge kulved og bringe den dit hvor det befales. Lignende bestemmelser findes ogsaa tilstillet bønderne i Bratsberg på Fredrik den 2.s tid.

Jernverkerne fik ogsaa litt efter litt de saakaldte «cirkumference» rettigheter», dvs: eneret til at opkjøpe kul inden et bestemt omraade. Bønderne maatte heller ikke sælge til nogen anden end det verk hvis rettighet de laa under.

Cirkumferencerettighetene blev først ophævet ved lov av 1ste juli 1816. Ved hjælp av denne sterke beskyttelse var det da ogsaa blit grundlagt mange

Skiltet står over døra til ishuset TAU

jernverk, særlig langs kysten. Cirkumferenceomraadet gik som en kjæde langs hele sørlandet - like fra Vikelands jernverk i vest og til Moss jernverk i øst. Blant de mange her mellemliggende jernverk var da ogsaa Bolvik Jernverk.

I 1497 var Bolvik av en døende, Asger Amundsen, skjænket Gjemsø Kloster. Det var i den katolske tid noksaa almindelig at kirken mottok slike gaver, dels som indtægt til presten og dels til bønnehold for de avdødes sjæle. Gjemsø kloster var oprettet av Bratsberg gaards eier Dag Eileivson i begyndelsen av det 12te aarhundrede og hadde ned gjennom tiderne mottat som gave mange faste eiendomme. Det var et nonnekloster. Dags datter, Baugeid, var den første abbedisse der. Det blev dog ikke længe Bolvik tilhørte Gjemsø kloster. Allerede samme aar makeskiftet abbedissen Margrethe Aamundsdatter bort Bolvik og fik saa igjen Hellestvedt ved Herre, hvi eier den gang var Tord Herleiksøn. Med i dette makeskifte fulgte ogsaa for klosteret ret til laksefiske paa Herre. Dette laksefiske var dengang meget værdifuldt og gjorde sandsynligvis meget til at skiftet kom istand, Bolvik maatte dog finde sig i at betale 3 hunder i landskyld til klosteret.

Herrekvernen som ogsaa nævnes allerede saa tidlig som i 1497 blev undtat for makeskiftet, saa den beholdt Tord Herleiksøn. Ved reformationens indførelse -

ved beslutning paa Herredagen i Kjøbenhavn i oktober 1536 - blev klostergodset lagt ind under kronen. Denn inddragning av eiendomme var forresten begyndt allerede i 1520 aarene. Navnet «Kongens dam» ved Herre har sin oprindelse fra den tid da Hellestvedt tilhørte kronen. I 1548 fik tyskeren «Frantz Bundtmaker von Hall» tilladelse til at opføre en sag ved Herre og bruke den i 20 aar mot at avgi til kongen hvert 10de bord i henhold til forordning av 1545. Frantz von Hall bodde paa Hellestvedt. I 1550 fik han brev paa denne gaard for den tid han hadde igjen at drive sag der. I 1556 fik han Herre paa livstid, men fik ikke lov til at drive fiske der.

To aar senere tok han imidlertid føderaad av Peder Huitfeldt som herfor blev overladt Hellestvedt og Herre. I 1591 var Thore Bolvik sammen med Jørgen Gisholt blandt bøndernes utsendinger til Kristian IV's hyldning i Oslo. I 1634 eies Bolvik av Christen Sterche. Han eiet ogsaa Lunde i Mælum. Denne gaard byttet han bort til kronen og fik tilbake Elgtvedt. I 1641 kjøpte han gaard i Nedesnes omtrent der hvor Risør by nu ligger. I 1652 er Nils Gundersen eier av Bolvik.

Det aar fik lensherren paa Bratsberg, Sivert Urne fuldmagt av kongen til ved makeskifte at erhverve «den øde ø Porsgrund» under Jønholt. Eierne av denne «øde ø» var dengang Nils Gundersen paa Bolvik og Thore Gundersen paa Jønholt, antagelig brødre. Som vederlag i dette makeskifte fik saa de tilbake hele gaarden Omdal i Mælum, en mindre plads deroppe, fiske og fos i Skotfossen samt Røraasen beliggende ved Skotfos. Grunden til at de fik saa meget tilbake for denne forholdsvis værdiløse øde ø skulde være den at eierne av Porsgrund hadde ret til at opkræve «landtold» av skibene som gik der forbi. Fra den tid blev ogsaa hovedtoldstedet for fjorden henlagt til «Toldboen». Det hadde tidligere været i Langesund.

Peter Børting eiet i en kort tid Bolvik. Børting var født i Trondhjem i 1626, men drog tidlig til Danmark hvor han opholdt sig i mange aar. Han blev der «ridefoged» hos den mægtige adelsmand Kai Lykke. Noget særlig venskap har det sandsynligvis ikke været; for Børting fik sat kongen opp imot Lykke slik at denne maatte flygte for at redde sig, og alle hans eiendomme blev inddraget under kongen, som utnævnte Børting til generalinspektør over Lykkes tidligere godser. Han erhvervet sig efterhaanden stor formue i Danmark, og kom i 1669 tilbake til Norge og kjøpte Fossum verk for 5000 riksdaler. Børting faar ikke særlig vakker dom. Han har været betegnet som en «slubbert og flaaer av værste sort, kranglevoren og processyk, en gjenstand for alles hat og foragt». Han døde 13. juli 1702.

Da han solgte Bolvik i 1687 til Halvor Sørensen Borse er det da ogsaa litt uklart der, idet det ser ut som gaarden straks før har været solgt til Christen Haraldsen Klyve, men Borse faar kongelig stadfæstelse paa handelen 15. oktober 1687 og det skulde da forsaavidt være i orden. Det er vel mulig at hans samtids og eftertids dom var litt haard; men at den maatte han tildels erhvervet sine

eiendomme paa ikke var helt ærlige, kan neppe betviles. Halvor Sørensen Borse som i 1687 kjøpte Bolvik var søn av presten i Hjartdal, Søren Hansøn Borse, som var prest der omkring 1630. Halvor Borse blev gift i 1664 med Inger Gjertsdatter, datter av Gjert Klaussøn paa Borgestad. Borse eide og bodde dengang paa Fjære i Solum.

Hans hustru døde allerede i 1673, kun 38 aar gammel og Borse giftet sig senere med Margrethe Lobes, datter av statspresten paa Akershus. Ulefos jernverk var blit anlagt i 1652. I 1676 kjøpte Borse det av borgermester i Tønsberg Anders Matssøns enke. Borgestad blev ogsaa i 1691 pantsat til ham for 600 riksdaler. Borses arvinger gav i 1702 generalmajor Johan Arnold skjøte paa Borgestad for 530 riksdaler. Johan Arnold var for 4de gang gift med Anne Clausdatter, datter av lagmand Claus Andersøn i Skien. Hun var en meget virksom dame, som efter sin mands død i 1709, fortsatte hans store trællastforretning, og drev den ogsaa udmerket. Hun stod ogsaa saa høit hos bønderne at de fik presten i Kviteseid Hans Paus til at skrive en sang til hendes ære.